

Køn og kompleksitet

Køn!

På dansk kan dette ord betyde en hel masse forskelligt; det kan både være et adjektiv der påpeger et pænt udseende (*'Han er en køn dreng'*). Det kan også være et substantiv, *et køn*, hvor dette køn kan være både noget man *har* mellem benene, eller det kan være en social gruppe man *er* eller *tilhører*, og som har betydning for krop, seksualitet, identitet og adfærd og følelser.

Dansk er altså et ret fattigt sprog når der kun er et enkelt ord til at beskrive en kompleks og mangfoldig virkelighed, der har stor betydning for os som individer og som fællesskaber.

På mange andre sprog har man flere forskellige ord til at beskrive og nuancere forståelsen af det der bare hedder *køn* på dansk, fx på engelsk hvor der skelnes mellem begreberne *sex* og *gender*.

Når man kun har et enkelt ord der kan bruges til at beskrive en masse forskelligt, og som kan bruges på mange forskellige måder, er der stor sandsynlighed for at der kan opstå uklarheder i diskussioner og undersøgelser af emnet.

Målet med dette kapitel er at rette op på uklarheden ved at præsentere flere forskellige samfundsfaglige begreber der kan bruges til at få en mere præcis forståelse af, hvordan køn, seksualitet og dets betydninger kan forstås, diskuteres og undersøges. Der findes mange flere forskellige begreber, men her vælges at fokusere på et udvalg af centrale begreber.

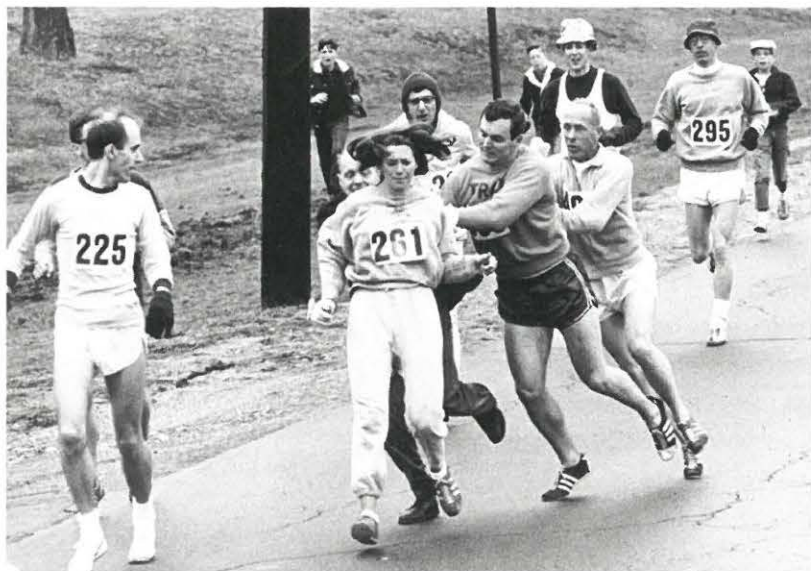
Begreber om køn

De fleste har nok en grundlæggende idé om at køn har noget med kroppen at gøre. Det kaldes *biologisk køn* og er et begreb der dækker over hvilken krop et menneske

har. Det biologiske køn defineres ud fra de indre og ydre kønsorganer, kønshormoner og kønskromosomer. I denne forståelse af køn er der typisk to forskellige kategorier *hankøn* og *hunkøn*, og individet tildeles enten det ene eller det andet fra fødslen.

Over for begrebet biologisk køn står begrebet *socialt køn* der beskriver at køn ikke blot er en objektiv og færdig pakke af organer, kromosomer og hormoner. Køn er nemlig ikke kun krop. Køn er også en social kategori. Socialt køn er et begreb der kan bruges til at beskrive vores forståelse af kønnet som noget, der skabes gennem kontinuerlige so-

cialle processer. Det sociale køn handler om de idéer, man har om hvordan man bør opføre sig, hvad man kan, og hvordan man bør se ud hvis man tilhører et bestemt køn. Det sociale køn er noget som man socialiseres ind i igennem barndommen, hvor man lærer samfundets kønsnormer gennem oplevelsen af positive og negative sanktioner som reaktion på ens handlinger. En lille pige kan for eksempel opleve at få en masse positiv opmærksomhed på at klæde sig ud som prinsesse, hvor forældrene tager billeder og sender til resten af familien mens de siger *'Du er vel nok verdens smukkeste prinsesse.'* En lille dreng kan derimod opleve at hvis han klæder sig ud som prinsesse, får han slet ikke samme positive opmærksomhed; han kan måske opleve at blive drillet af sin storebror og får måske også at vide, at han ikke skal gå med kjole.

Figur 1. Billedet viser Kathrine Switzer der i 1967 havde tilmeldt sig Boston Marathon under det kønsneutrale navn K.V. Switzer, fordi kvinder ikke havde lov til at deltage, da man mente at langdistanceløb kunne skade kvindekroppen, lede til infertilitet og at livmoren kunne risikere at falde ned. Det ses her hvordan løbets direktør prøvede at trække hende ud af løbet med fysisk magt. Det lykkedes dog Switzer at gennemføre løbet. Billederne blev både symbol på kvinders kamp for at deltage i løbesporten og kampen for at ændre idéer om hvad kvinders krop kan præstere, og hvem der skal lave disse vurderinger.

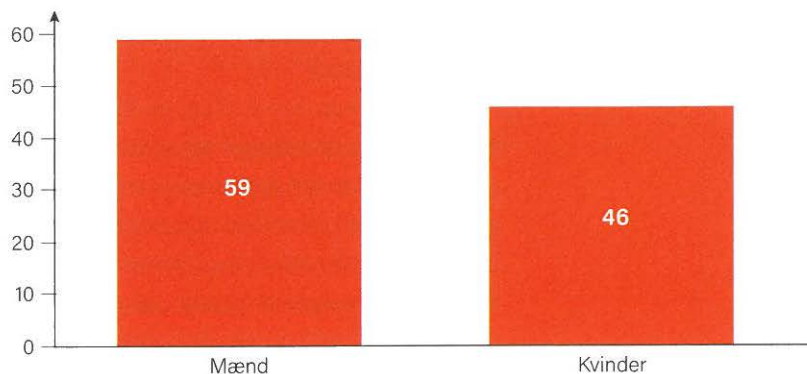

Figur 2. En kvindelig løber fra Tarrahumarafolket i Mexico hvor løb bliver opfattet både som en sport og som en nødvendig transportform. Her er det altid blevet forventet at alle mænd, kvinder og børn kunne tilbagelægge lange distancer i løb. Billederne illustrerer at forståelsen af kroppen ikke er fast og objektiv, men er forankret i tid, sted og sociale normer.

Det sociale køn er noget der konstant er til forhandling og som vedligeholdes gennem en masse små og store dagligdags handlinger – mange af dem er noget, man slet ikke tænker over og som kan være svære at sætte ord på og forholde sig kritisk reflekterende til. Derfor er det sociale køn også noget der kan forandres, og som kan være meget forskelligt på tværs af tid og kulturer.

Med det sociale køn følger også nogle *kønsroller* som er bestemte forventninger og normer for, hvordan mennesker med et bestemt køn bør opføre sig. Alle samfund er organiseret omkring forskellige normer og roller der medvirker til at strukturere hverdagen og de sociale relationer mellem individerne. Dette er fx rollerne som forældre/barn, lærer/elev eller mand/kvinde. Rollerne indgår altså i relation til andre roller ligesom i et skuespil. De sociale roller medvirker til at reducere kompleksiteten i de sociale relationer. De gør at vi har nogle bestemte forventninger til os selv og andre, og at alt ikke er til konstant forhandling. Dette kan medvirke til at skabe forudsigelighed og tryghed i de sociale relationer, men de sociale roller kan også opleves som for firkantede, begrænsende og undertrykkende for individet. Kønsrollerne har tidligere været meget faste og formelle fx ved at pigerne i skolen havde håndarbejde, fordi det var forventet at de skulle tage sig af alt arbejde i hjemmet, mens drengene blev undervist i sløjd. Disse meget faste og formelle kønsroller blev kritiseret og udfordret meget af kvindebevægelsen i 60'erne og 70'erne, men statistikker viser at der stadig er tydeligt kønnede mønstre i unges valg af

Andel af 15-22-årige mænd og kvinder der angiver, at det har betydning for deres valg af uddannelse om uddannelsen har et maskulint eller feminint ry (%)

Figur 3. Kilde: Epinion. 1.729 spørgeskemabesvarelser blandt unge i alderen 15-22 år.

uddannelse, på arbejdsmarkedet, i kriminalitetsstatistikkerne og i vores forbrug.

Kønsidentitet er et begreb der beskriver hvordan individet identificerer sig med sit køn, dvs. hvilket køn man føler sig som. Nogle oplever at der er stor overensstemmelse mellem deres biologiske køn og deres kønsidentitet (dette kaldes at være ciskønnet). Andre kan opleve at der er en modsætning mellem det biologiske køn og kønsidentiteten, hvilket kan gøre at man ønsker at ændre på kroppen ved hjælp af fx operationer eller hormonbehandling for at skabe overensstemmelse mellem kroppens udseende og kønsidentiteten.

Kønsidentiteten udtrykkes gennem et *kønsudtryk* der er et begreb der beskriver hvordan man præsenterer sig til omverdenen fx gennem tøj, makeup, hår, stemmeføring, bevægelser og adfærd. Individet kan opleve sit kønsudtryk som noget der er naturligt og ubevidst, men det kan også være noget som

man tænker meget over og bevidst vælger. Hos nogle kan kønsudtrykket være entydigt (cis), og hos andre kan det være mere mangetydigt (queer).

Kønsudtrykket kommer også i spil i sproget om os selv og andre eksempelvis i de personlige pronominer *han/ham* og *hun/hende*. Denne faste sproglige opdeling i to køn er i de seneste år blevet udfordret af at

nogle hellere vil udtrykke en mere flydende og queer kønsidentitet med pronominerne *de/dem*.

Kønsudtrykket behøver derfor ikke at være i overensstemmelse med det biologiske køn, og man kan derfor vælge at udtrykke sin kønsidentitet på mange forskellige måder, og man kan gøre det forskelligt i forskellige perioder af livet.

Kønsudtrykket er afgørende for hvordan omverdenen aflæser individets køn, og hvilke forventninger der deraf vil være til individet.

Seksualitet

Seksualitet eller *seksuel orientering* er begreber der beskriver et mønster i hvem man oplever en fysisk og følelsesmæssig tiltrækning til. Seksualitet er et menneskeligt grundvilkår, men det kan opleves, udtrykkes og praktiseres på mange forskellige måder. Sex er historisk set ofte blevet opfattet som noget der skulle lede frem til et enkelt resultat, nemlig artens overlevelse, dvs. at mænd og kvinder skulle have sex med det formål at få børn. I dag tænker de fleste danskere nok mere på seksualitet og sex som noget der er et samspil mellem kropslig tilfredsstillelse, anerkendelse, relationer og følelser.

Siden midten af 1800-tallet har der udviklet sig en række begreber til at kategorisere menneskelig seksualitet hvor den først blev inddelt i to kategorier 'heteroseksualitet', der dengang blev betragtet som det normale, og 'homoseksualitet' der blev betragtet som afvigende. Siden da er der sket en opblødning

Figur 4. Sangeren Sam Smith blander bevidst maskuline og feminine kønsudtryk. I 2019 annoncerede Smith på twitter: *'Jeg har besluttet, at jeg ændrer mit pronomen til 'de/dem'. Efter at have været i krig med mit køn hele livet har jeg besluttet mig for at acceptere mig selv for den, jeg er, både indvendigt og udvendigt.'*

af normerne i lægevidenskaben og i befolkningen generelt, og de seksuelle kategorier har gennemgået en udvikling og udvidelse således at der i dag fx findes beskrivelser af 33 forskellige seksuelle orienteringer på foreningen LGBT+Danmarks hjemmeside.

Seksualitet har været, og er stadig, stærkt koblet til bestemte normer hvor nogle seksuelle praksisser kan være tilladte og anset for at være 'normale' og rigtige, og andre kan være anset for 'unormale' og forkerte eller direkte forbudte (læs mere om normer i kapitel 2). Disse normer og idealer kan enten være udtrykt gennem formelle eller uformelle regler. Homoseksualitet var fx kriminelt i Danmark frem til 1933. Men også sex mellem mænd og kvinder har været stramt reguleret ved lov fordi det blev anset som noget, der skulle holdes inden for et ægteskab. Derfor har sex før ægteskabet og utroskab også været ulovligt, og noget man kunne straffes fysisk for hvis man går nogle århundreder tilbage i danmarkshistorien.

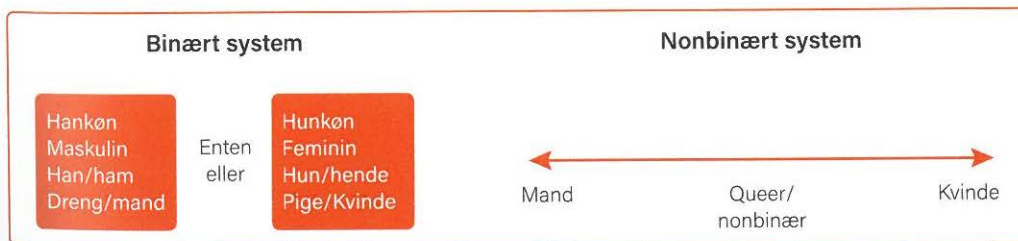
Selv om seksualitet og seksuel adfærd ikke er så stramt reguleret af staten i dag og i højere grad anses for at være et privat anliggende mellem voksne mennesker, er der stadig lovgivning på området som fx en

seksuel lavalder på 15 år, en samtykkelov og forbud mod incest, pædofili, dyresex og hævnporno.

Der eksisterer også en hel række uformelle normer i dag der regulerer vores syn på seksualitet og vores seksuelle adfærd, som udtrykkes ved at nogle ting italesættes og repræsenteres som positive og ønskværdige, mens andre ting italesættes og repræsenteres som forkerte og måske skamfulde.

Forskellige forståelser

En del af den aktuelle debat om køn handler i dag om hvorvidt de dominerende forestillinger om køn og de medfølgende kønsroller er for simpelt organiseret som et *binært system* med kun to køn og faste kønsroller, sådan at individet kun kan tilhøre og identificere sig med én enkelt kategori, nemlig *enten* dreng/mand/maskulin *eller* pige/kvinde/feminin. Nogle mener at denne sociale forståelse af køn er en naturlig forlængelse af biologien, mens andre derimod mener at dette system kan og skal forandres således at kønsidentitet og kønsroller i stedet skal være et *nonbinært system*, dvs. at synet på køn skal være mere flydende hvor det traditionelt feminine og maskuline kan kombineres på mange forskellige måder.

Figur 5.

Debatten rammer lige ned i krydsfeltet mellem samfundsfag og biologi fordi et væld af spørgsmål rejser sig; hvordan fungerer samspillet mellem det biologiske og sociale køn? Er kønsrollerne og seksuelle normer faste eller formbare, og kan og bør centrale dele af dem ændres? (læs mere om denne diskussion i kapitel 2 og 3).

Der er ingen lette svar på disse spørgsmål, men de følgende kapitler vil give dig viden og begreber til at sætte kvalificerede spørgsmålstegn, reflektere over dig selv og dine egne holdninger og til at kunne indgå i debatter med andre der mener noget andet end dig selv.